

яйцями, інші – висмоктують рослинні соки. До підряду *Trombidiformes* відносять також групу Heterostigmata, представлену родинами *Scutacaridae* та *Tarsonemidae*. Кліщі цих родин паразитують на рослинах і комахах. Серед них є також хижі та сапрофітні форми.

Група *Gamasides* підряду *Parasitiformes* представлена родиною *Rhodacaridae*. Цю родину ще слабо вивчено, тому її господарське та лікувальне значення не встановлено. Підряд *Sarcoptiformes* представлений двома групами: *Acaridae* та *Oribatei*. Кліщі першої групи харчуються різноманітними органічними субстратами: пір'ям, шерстю господарів, грибами, насінням, мертвими комахами тощо. Серед *Acaridae* немає ні хижаків, ні паразитів, за винятком кількох видів. Група *Oribatei*, або панцирні кліщі, становлять значну частину ґрунтової фауни. Вони розкладають органічні речовини в процесі травлення, сприяючи підвищенню родючості ґрунту. Тому вони відіграють таку ж роль, як і дощові черв'яки.

Відмінності у щільності безхребетних лісової підстилки у різних типах лісорослинних умов можна пояснити різницею у структурі підстилки та різним механічним складом ґрунту та його вологістю. З огляду на те, що проби відбирали у першій декаді листопада за температури +4, кліщі та інші безхребетні почали мігрувати в глибші шари ґрунту, де менша вологість і вища температура. У вологіших умовах початок міграції спостерігають раніше, а у сухіших – пізніше.

Висновки:

1. У досліджених типах лісів зони Центрального Полісся безхребетні лісової підстилки представлені кліщами, ногохвістками, мурашками, поодинокими павуками, псевдоскорпіонами, нематодами, личинками жуків і кровососи.
2. За щільністю населення безхребетних, виділених із лісової підстилки, типи лісів розміщуються у такому порядку: свіжий березовий бір – 145 інд/дм², вологий дубово-сосновий сугруд – 122 інд/дм².

Перспективи подальших досліджень. Надалі важливо спрямувати дослідження на вивчення безхребетних лісової підстилки у різні пори року та в інших типах лісорослинних умов Житомирського Полісся.

Література

1. Козулько Г.А. Итоги и перспективы изучения беспозвоночных животных в ГНП "Беловежская пуша" / Г.А. Козулько. [Электронный ресурс]. – Доступный з <http://www.bp21.org.by/ru/books/celeb014.html>.
2. Кривошеина Р.П. Диагностика состояния лесных массивов по составу насекомых ксилобионтов / Н.П. Кривошеина, А.В. Компанцев // Лесной журнал : Известия ВУЗов России. – 1995. – № 1. – С. 39-45.
3. Paquin P. Changes in soil macroarthropod communities in relation to forest maturation through three successional stages in the Canadian boreal forest / P. Paquin, D. Coderre // Oecologia. – 1997. – Vol. 112. – P. 104-111.
4. Paoletti M.G. Invertebrate biodiversity as bioindicators of sustainable landscapes / M.G. Paoletti // Agric. Ecosys. Environ. – 2001. – Vol. 74. – 450 pp.
5. Козулько Г.А. Влияние различных способов рубки леса на почвенных беспозвоночных в Беловежской пуше / Г.А. Козулько // Лес, наука, молодежь : матер. научн. конф. молодых ученых. – Гомель, 1999 а. – Т. 11. – С. 82-84.

6. Криволуцкая Г.О. Энтомофауна Курильских островов / Г.О. Криволуцкая. – Л. : Изд-во "Наука", 1973. – 315 с.

7. Koch L.E. A phenological investigation of invertebrates in forest and woodland areas in the south-west of Western Australia / L.E. Koch, J.D. Majer // Journal of the Royal Society of Western Australia. – 1980. – Vol. 63, Part 1. – P. 21-28.

Калиновский Н.В., Гузий А.И. Разнообразие и численность почвенных беспозвоночных лесной подстилки разных типов леса Центрального Полесья

Исследовано разнообразие и численность почвенных беспозвоночных лесной подстилки свежих березовых боров и влажных дубово-сосновых сугрудов Левковского лесничества. По таксономической принадлежности и плотности населения беспозвоночных преобладали беспозвоночные свежих березовых боров.

Kalynovskiy N.V., Gusiya A.I. The diversity and density of litter invertebrates in different forest types in Central Polissya

The diversity and density of ground invertebrates in forest litter of subdry birch wood and damp oak-pine in Levkiv forestry were investigated. The litter of subdry birch wood was found to be the most populated and diverse taxonomically.

УДК 332.36

Ст. викл. Л.В. Ткачук, канд. екон. наук –
Львівський національний аграрний університет

ПРОСТОРОВИЙ ФАКТОР РАЦІОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Досліджено вплив просторового фактора на організацію раціонального землекористування. Важливу роль відведено просторовому фактору у впорядкуванні території землекористування. Обґрунтовано значення понять фрагментація та роздрібненість земель.

Ключові слова: просторовий фактор, землекористування, фрагментація земель, роздрібненість земель.

Постановка проблеми. Фундаментальним елементом поняття *земля* є простір, що поєднує "існуючий каркас територіальних виробничих сил з екологічним територіальним каркасом" [6, с. 195] для розміщення всієї сукупності форм і видів суспільно-економічної діяльності. Будучи частиною простору, землекористування є не лише економічною, а й просторовою категорією. Йому властиві просторові ознаки: розмір території, форма, віддалі, координати розміщення в просторі. Землекористування охоплює, крім земельної площі, елементи інфраструктури: господарські двори, дороги та інші елементи облаштування території [1, с. 27]. Усвідомлення того, що просторовий фактор має істотний вплив на економічний результат господарювання, зумовило зростання його ролі в організації економічно ефективного та екологічно раціонального землекористування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З економічного погляду, землю розглядають [4, с. 38] і як дефіцитний простір, що визначає місце розташування різних видів виробничої діяльності, інфраструктури, місць проживання, і як родючий ґрунт, що забезпечує органічними й неорганічними речовинами сільське господарство, а також і як те, що має унікальну історичну

цінність. За умови різнопланового тлумачення понять *земля* і *територія* в землеустрої їх економічну суть А.М. Третяк [5, с. 24] інтерпретує в категорії *земельно-територіального ресурсу* як ресурсу природи. Адже і земля, і територія мають двоїсту функцію як продукт природи та відіграють роль: елементарного ресурсу – просторового, операціонального базису будь-якого виду людської діяльності та інтегрального ресурсу природного і антропогенного походження (територія – простір, територія – надра, "земля – територія" – родючість, "земля – територія" – фонди тощо).

Мета дослідження – дослідити вплив просторового фактора на організацію раціонального землекористування та роль топографічного простору для формування цілісного, збалансованого господарського організму.

Виклад основного матеріалу. У спрощеному вигляді просторові фактори трактують як фактори місць розташування, тобто фізичне перебування земельної ділянки в певній частині земної поверхні [2, с. 15]. Фахівці в галузі оцінки земель виділяють абсолютне і відносне місця розташування. Абсолютне місце знаходження виражає положення земельної ділянки відносно основних фізико-географічних та адміністративно-територіальних меж, відносне – положення земельної ділянки відносно центрів економічного тяжіння.

У ширшому розумінні, просторові фактори – це "предметні та функціональні характеристики, що впливають на середовище, в якому здійснюється господарська діяльність" [1, с. 32]. До основних принципів управління просторовими факторами належать комплексність, цілеспрямованість, масштабність, організованість, динамічність. У нашому розумінні, просторовий фактор є домікантою в організації землекористування, акумулюючи в собі систему взаємозалежних економічних, екологічних, організаційних та соціальних показників (рис.).

Рис. Вплив просторового фактора на організацію землекористування (розробив автор)

Просторовість землі обмежена, що визначає необхідність її раціонального використання. Топографічний простір є своєрідним полігоном для формування цілісного, збалансованого господарського організму. Тому питання просторового впорядкування території землекористування є ключовим. У наслідок трансформації земельних відносин та приватизації гостро постали проблеми просторового характеру – фрагментація та роздрібненість земель. Як наслідок масової приватизації земель і реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств, з'явилося більше шести мільйонів власників ділянок землі площею 1-4 гектари.

Роздрібненість землекористувань і дрібнотоварність сільськогосподарського виробництва характерна для більшості країн Центральної та Східної Європи, коли окремі господарства включають до 15 дрібних полів площею іноді менше як 1 га, розкиданих по всій околиці. Тому незважаючи на всі переваги приватної власності, така роздрібненість землеволодіння стала однією з основних проблем у постприватизаційний період в аграрному секторі не тільки України, а й усієї Центральної та Східної Європи. Зосереджуючи увагу на актуальних проблемах землекористування, сформуємо понятійний апарат, що охоплює термінологічну систему – невід'ємну й обов'язкову частину теорії та практики в галузі землекористування.

Фрагментація (fragmentation) – поділ землі на дрібні ділянки, дуже малі для їх раціонального використання, здебільшого внаслідок успадкування або інших трансакцій, зокрема ринку земель. У більшості випадків фрагментація є наслідком системи успадкування, за якої земля ділиться між спадкоємцями, і, отже, утворюється багато розрізнених ділянок землі. Фахівці Європейської економічної комісії зазначають, що внаслідок фрагментації утворюватиметься множинність ділянок (наявність окремих земельних наділів, що належать одній людині) та власників (наявність кількох власників, які на праві спільної власності володіють одним шматком землі) [7, с. 55]. Результатом цього є нерентабельне сільське господарство, із чим краще за все можна впоратися за допомогою консолідації земель.

Феномен фрагментації, її проблеми тісно пов'язані з роздрібненістю земель. Часто термін *роздрібненість* ототожнюють з *парцеляцією*. У словнику іншомовних слів [3] парцеляція (*partelyatsiya*) визначається як поділ землі на дрібні ділянки (парцели). В універсальному словнику-енциклопедії зазначено, що парцеляція – це поділ великих земельних угідь на ділянки (парцели) для продажу або надання їх у добровільне чи примусове користування, що регулюється законом; може бути одним з елементів аграрної реформи. З історії земельних відносин відомо, що такий захід здійснювався в рамках земельної реформи у Польщі у 20-х роках ХХ ст.

На відміну від парцеляції, зміст терміна *роздрібненість* охоплює наявність у складі земель (землекористування) окремих частин (земельних ділянок). Тому є необхідність введення в науковий обіг поняття роздрібненість землеволодіння (охоплює земельні ділянки, розташовані на певній відстані одна від одної) та роздрібненість власності (охоплює землі, які є у власності,

а також ті, що орендовані). Варто зазначити, що не всяка роздрібненість землі є проблемою. В окремих випадках вона відіграє й позитивну роль, забезпечуючи землевласникам-фермерам різноманітність ґрунтів і, як наслідок, різні умови вирощування культур, особливо в гірських районах. Неможливо й навіть небажано повністю усувати земельну роздрібненість.

Проте проблему фрагментації земель як наслідок успадкування необхідно вирішувати. Питання про способи успадкування землі після смерті власника має дуже важливе значення для вирішення проблем, пов'язаних з фрагментацією, роздрібненістю й консолідацією земель.

У деяких країнах введено обмеження на число спадкоємців, що мають право успадковувати землю, але ці обмеження рідко виявляються ефективними, оскільки люди завжди знаходять способи обійти його. Проте існують механізми, що спрощують передачу спадщини одному спадкоємцеві. Наприклад, в окремих частинах Німеччини фермер може сам приймати рішення щодо того, чи буде ферма передаватися одному спадкоємцеві, або ж – відповідно до загальних положень про спадкування. Держава забезпечує механізм передачі спадщини одному спадкоємцеві, але рішення про його використання приймає фермер [7].

В Україні законодавчо не врегульовані питання отримання права власності на землі сільськогосподарського призначення шляхом їх успадкування. Значна кількість осіб, що одержали державні акти на право власності на землю, – це люди похилого віку. Багато селян, які одержали державні акти на право власності на землю, взагалі не мають спадкоємців. Існуюча система землеволодіння виникла здебільшого завдяки застосуванню принципів законності й соціальної справедливості в ході земельної реформи, яка призвела до того, що земля була розділена на велику кількість окремих земельних наділів.

Тому ураховуючи такі негативні фактори земельної реформи, як фрагментація та роздрібненість земель, потрібно і доцільно запобігати цим процесам здійсненням необхідних заходів та забезпеченням правових норм. Адже через законні обмеження держава може гарантувати критичну величину земельної ділянки, яка не підлягає поділу. Крім того, у разі купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення (за наявності ринку земель) завдяки юридично пріоритетному праву (переважне право), активні фермери могли б збільшувати й об'єднувати свої землеволодіння. Рівень фрагментації в Україні за областями різний. Тому його регіональну диференціацію слід ураховувати під час реалізації програм консолідації земель.

Висновки. Ураховуючи наведені вище проблеми щодо неефективності використання та охорони земель, наука стоїть перед необхідністю додаткових досліджень та формування положень щодо вдосконалення системи землекористування, оптимізації обсягів і розміщення земельних ділянок, укрупнення землекористувань через консолідацію земель.

Вирішення вказаної проблеми необхідне для підвищення продуктивності й товарності сільського господарства, ефективного використання робочої сили, техніки, впровадження прогресивних технологій, збільшення доходів і подолання бідності в сільській місцевості.

Література

1. Богіра М.С. Землевпорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій : навч. посібн. / М.С. Богіра, В.І. Ярмолюк / за ред. канд. екон. наук М.С. Богіри. – Львів : Вид-во Львівського НАУ, 2010. – 334 с.
2. Дехтяренко Ю.Ф. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні / Ю.Ф. Дехтяренко, М.Г. Лихогруд, Ю.М. Манцевич, Ю.М. Палеха. – К. : Вид-во ПРОФІ, 2007. – 620 с.
3. Словник іншомовних слів. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.slovoportal.org.ua/36/53410/249484.html>.
4. Соловій І.П. Інституціональний вимір економіки землекористування: генеза наукової теорії / І.П. Соловій, В.О. Мандрик // Наукові праці ДонНТУ. – Сер.: Економічна. – 2006. – Вип. 103-4. – С. 38-43.
5. Третьак А.М. Теоретичні основи землеустрою / А.М. Третьак. – К. : Вид-во ІЗУ УААН, 2002. – 152 с.
6. Шашула Л.О. Вибір та обґрунтування комплексу організаційно-економічних заходів екологізації землекористування / Л.О. Шашула // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – Сер.: Економіка. – 2008. – Ч. 3, вип. 4(44). – С. 195-206.
7. Land administration in the unece region: Development trends and main principles // United nations, economic commission for Europe. – Geneva. – 2005. – 112 p.
8. The Design of Land Consolidation Pilot Projects in Central and Eastern Europe. – Roma : FAO, 2003. – 65 p.

Ткачук Л.В. Пространственный фактор рационального землепользования

Исследовано влияние пространственного фактора на организацию рационального землепользования. Важная роль отведена пространственному фактору в устройстве территории землепользования. Обосновано значение понятий фрагментация и раздробленность земель.

Ключевые слова: пространственный фактор, землепользование, фрагментация земель, раздробленность земель.

Tkachuk L.V. Spatial factor of rational land-tenure

Influence of spatial factor of organization of rational land-tenure was investigated. An important role of the spatial factor of organization of territory of land-tenure was taken. The value of terms, such as land fragmentation and breaking up of land was grounded.

Keywords: spatial factor, land-tenure, land fragmentation, breaking up of land.

УДК 630*15:639.12:502(477.42)

Доц. О.Л. Кратюк, канд. біол. наук –

Житомирський національний агроекологічний університет

ЕКОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗИМОВИХ СТАЦІЙ ПЕРЕБУВАННЯ ГЛУЩЦЯ (*TETRAO UROGALLUS* L.) В УМОВАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОЛІССЯ

Проведено детальний аналіз зимових стацій перебування глушця в умовах Центрального Полісся. Проаналізовано 212 зустрічей з птахами. З'ясовано вплив екологічних чинників на розташування птахів. Для лінійних об'єктів індекс різноманіття *DI* становить 1,6(25). Середнє значення індексу мозаїчності *I* для зимових стацій дорівнює 10(25). У зимовий період птахи уникають відкритих місць та узлісь.

Ключові слова: глушець, *Tetrao urogallus*, стація, зимове розташування, екологічні чинники.

Вступ. Зима для багатьох видів птахів Полісся є критичним періодом. Брак кормів, несприятливі метеорологічні умови, обмеженість необхідних стацій ведуть до елімінації значної частини популяції. Глушець, який досить